

ПЕДАГОЖИ ВЭ ПСИХОЛОЖИ МƏСƏЛƏЛƏР

М. МЕЪДИЗАДЭ
Педагожи элмлэри намизэди.

ШАКИРДЛƏРИН ИКИ ИЛ БИР СИНИФДƏ ГАЛМАСЫНЫ ТАМАМИЛƏ ЛƏГВ ЭТМƏЛИ

Шакирдлэрин ики ил бир синифдэ галмасы илэ чидди бир сурэтдэ мубаризэ апармаг, онун гаршысыны алмаг вэ тамамилэ лэгв этмэк мэк-тэблэrimиз гаршысында дуран эсас вэзифэлэрдэн биридир. Партия вэ һөкүмэтимизин мэктэблэр һаггындакы гэрарларыны вэ о чүмлэдэн Азербайчан болшевиклэринин XVII гурултайынын халг маарифи сәһэсиндэки гәтнамэсини тамамилэ еринэ етирмэйи өзүнэ вэзифэ һесаб эдэн мүүллимлэrimиз ики ил бир синифдэ галма һалларыны арадан галдырмаг вэ үмүмийэтлэ мэктэбин тәлим-тәрбийэ ишлэринин кейфий-йәгини йүксэлтмэк уғрунда инадла чалышмагдадырлар. Мәһз белэ ардычыл вэ сәбатлы фәалиййәгин нәтичэсидир ки, республика үзрэ мэк-тэблэrimизин үмүми мүүвэффәгиййәти илдэн-илэ йүксэлир вэ бунунла бэрәбэр ики ил бир синифдэ галан шакирдлэрин фаизи кет-келэ азалыр. Ашағыдакы чөдвөлдэн буну даһа айдын көрмэк олар:

Тәдрис иллэри	Ики ил бир синифдэ галанлар (фаиз һесабила)
1944—1945	29,4%
1945—1946	27,4%
1946—1947	24,7%
1947—1948	16,4%
1948—1949	15%

Инад вэ фәдакарлыгла чалышараг шакирдлэрин ики ил бир синифдэ галмасы һалларыны тамамилэ йох этмиш вэ я ону йох дәрэчэсинэ эндириши мэктэб вэ мүүллимлэrimиз дэ чохдур. Мәсэлән, Бакы шәһэринин Октябрь районундакы 18 нөмрәли орта мэктэбин мүүллимлэри (директору эмәкдар мүүллим М. Зейналлы йолдашдыр) тәдрис илинин әввәлиндэн апардыглары элбир мубаризэнин сәмәрәли нәтичәси оларак ики ил бир синифдэ галманы демэк олар ки, тамамилэ лэгв этмишлэр. Енэ һәмин районун 19 нөмрәли гыз ибтидаи мэктэби педагожи коллективинин мүүтәшәккил фәалиййәти нәтичәсиндэ 97 фаиз мүүвэффәгиййәт элдэ этмишдир. Лачын району шәһэр орта мэктэбиндэ 1948—1949-чу тәдрис илинин екунларына һәср эдилмиш һаг-һесабда гейд эдилир ки: «Кечән ил мэктэбимиздэ 57 «икниллик» шакирд олдуғу һалда, бу ил 300 нәфәр шакирддән чәми 8 нәфәри икинчи илэ сахланылмышдыр ки, бу да 2,5 фаиз тәшкил эдир».

Бакының Ворошилов районундакы 132 нөмрәли орта мэктэбин риязийят мүүллимәси Зейнәб Атақишьева йолдаш керидэ галан шакирдләрлэ инадла вэ ардычыл оларак чалышмаг нәтичәсиндэ дәрс дедийи V—IX вэ X синифләрлэ програм материалларынын бүтүн шакирдлэр тәрәфиндән мүүвэффәгиййәтлэ мәннимсәнил-

мәсиңә наил олмушдур. Енә һәмнин мәктәбин мүәллимәси Хуршуд Абба-сова дәрс дедийи икинчи синифләр-дәки шакирдләрин бир нәфәрдән башга һамысыны йүксәк биликлә III синфә кечирмәйә мүвәффәг олмуш-дур. Октябр районундакы 14 нөмрә-ли еддииллик гыз мәктәбинин рус ди-ли мүәллимәси М. Гурбанова дәрс дедийи II—IV синифләрдә тәдрис илини мүвәффәгийәтлә баша чат-дырмышдыр. Бу чүр үрәк ачан ми-саллардан олдугча чох кәтирмәк олар. Бүтүн бунлар кәстәрир ки, ики ил бир синифдә галманы арадан гал-дырмаг мүмкүндүр. Лакин гейд эт-мәлийик ки, һәлә бу сәһәдә нөгсан-ларымыз да олдугча бөйүкдүр. Мәһз она көрә дә бу нөгсанлары арадан галдырмаг үчүн чидди тәдбирләр көрүлмәлидир.

Тәәсүф эдиләчәк һал одур ки, бә'зи районларда ики ил бир синифдә галанларын сайы олдугча чохдур. Мәсәлән, Балакән районунда 1947—1948-чи тәдрис илиндә 5.759 ша-кирддән 1.690 нәфәри (29,3 фаизи) икинчи илә сахланылмышдыр. Һәмнин райондан кәлән бу илки мә'лумат да вәзийәтин яхшылашмадыгыны кәс-тәрир, белә ки, 6.328 шакирддән 1.919 нәфәри (30,3 фаизи) енә дә икинчи илә галмышдыр. Хылы, Яр-дымлы, Астраханбазар вә бир сыра башга районларда ики ил бир си-нифдә галанларын фаизи 20—30-дан ашағы дейилдир.

Республикада кечән тәдрис илин-дә 90 мин шакирд ики ил бир синиф-дә галмышдыр. Әкәр һәр шакирдә бир ил мүддәтиндә дәвләт бүдчәсин-дән орта һесабла 800 манат сәрф эдиллийи нәзәрә алынарса, он мил-лионларла пулун эбәс ерә хәрчләнди-йи айдын олар. Лакин бу ишин һәлә бир чәһәтидир. Республикамызда үмуми еддииллик ичбари тәһсилә кечмәк мәсәләси гаршыя гоюлдуғу индики дөврдә ики ил бир синифдә галанларын сайынын артмасы мүәл-лимә, мәктәб биналарына, тәдрис ләвазиматына олан әтигячы даһа да кәскинләшдирир. Бундан башга, ики ил бир синифдә галма һаллары сос-ялизм гурулушу үчүн кадрлар һа-

зырлығы кими бөйүк сияси әһәмийә-ти олан бир мәсәләнни һәллини лән-китмәклә өлкәмизә вә дәвләтимизә бөйүк зиян вурур. Мәһз она көрә дә ени тәдрис илиндән ә'тибарән ики ил бир синифдә галма һалларыны йох этмәк уғрунда апарылан мүбаризә бүтүн мәктәб ишчиләринин, маариф органлары ишчиләринин диггәт мәр-кәзиндә дурмалыдыр.

Шакирдләрин ики ил бир синифдә галмасы һалларыны ләғв этмәк мәг-сәдилә нә кими педағожи вә тәшки-лати тәдбирләр гәбул эдилмәлидир?

Тәчрүбә кәстәрир ки, бу барәдә яхшы нәтичә әлдә этмәк мәгсәдилә һәр шейдән әввәл һәр бир мәктәб вә я синифдә ики ил бир синифдә галма һалларынын сәбәбләрини өйрәнмәк лазымдыр. Габагчыл вә тәчрүбәли мүәллимләр дәрсдә керийә галан шакирдә көмәк этмәздән әввәл, о шакирдин керийә галмасынын сәбә-бини мүәййән эдирләр. Бу да айдын-дыр, чүнки «дәрә көрә дәрман ве-рилмәлидир».

Шакирдин ики ил бир синифдә галмасынын вә я дәрсдә кериләмә-синиң мүхтәлиф сәбәбләри ола би-ләр. Шакирд узун заман сүрән хәс-тәликдән вә я башга бир сәбәбдән чох дәрс бурахдығы үчүн; эвә вери-лән тапшырыглар үзәриндә бу вә я башга бир сәбәбдән инадла чалыш-мадығы үчүн; мүәллимин бурахмыш олдуғу методик нөгсанлар нәтичә-синдә синифдә кечилән дәрси баша дүшмәдийи үчүн; дәрсә мәс'улийәт-сиз янашдығы үчүн; онун охумасы-на ата-анасынын ләгейд мунасибәт бәсләдийи үчүн дәрсдән кери гала билер ки, бу да ики ил бир синифдә галмагла нәтичәләнир.

Габагчыл мүәллимләр һәр шейдән әввәл бу сәбәбләри өйрәнмәйә чалы-шырлар. Күрдәмир орта мәктәбинин тарих мүәллими А. Исмайылов 1949-чу ил март айында охудуғу педағо-жи муһазирәдә гейд эдир:

«Кечән тәдрис илиндә мәктәбинин-зин V—IX синифләриндә 56 шакирд икинчи ил охумаг үчүн синифдә сахланмышды ки, бунларын да 24

нафэрини тарих вэ конституция фэн-лэриндэн гейри-мүвэффэг гиймэт аланлар тэшкил эдирдилэр. Тарих мүүлним олмаг этибарилэ мэн дэ нэмин икиилликларлэ чалышмалы, онлара көмэк этмэли идим. Бу вэзифэни еринэ етирмэк үчүн «нэдэн башламалыям»—дейэ чох дүшүндүм. Нэһайэт, керийэ галан шакирдларин һэр бирини айрылыгы да өйрөнмөкдэн башламагы гэрара алдым. Имтаһанларын нэтичэлэри сәһв этмэдийими көстөрдү.

Исмайылов сөзүнэ давам эдэрэк дейир: «Шакирдларин керийэ галмасынын сәбәблэрини өйрөнөркөн һэр шейдэн эввэл ашагыдакы чәһәтлэрэ фикир верирәм:—керийэ галан шакирдин китаб вэ башга тәдрис ләвазиматы вардырмы, шакирд нэ илэ чох марагланыр, бош вахтыны нэ чүр кечирир, валидейнлэри кимдир, онларын өз ушагланы гаршы мүнәсибәтлэри нечәдир, эв тапшырыгланыны еринэ етирмэк үчүн шакирдин лазым олан шәранти вармы, сағламлыгы нечәдир?»

Бакынын Ворошилов районундакы 6 нөмрәли орта мәктәбин директору Керчиков йолдаш ики ил бир синифдэ галмаг һаллары илэ мүбаризэдэ мәктәбин тәчрүбәсиндэн бәһс эдәркөн көстөрир ки, керийэ галманын сәбәблэрини диггәтлэ өйрәнэһ мүүлнимлэр өз ишлэриндэ даһа яхшы нэтичәлэр элдэ этмишлэр.

Ғабачыл мүүлнимлэрин фикри бу барэдэ эйнидир. Лакин, мәсәлэ керийэ галманын сәбәблэрини доғру вэ дүзкүн өйрөнмөкләдир ки, бу да бәзилэрини дүшүндүйү кими асан иш дейилдир. Керийэ галманын сәбәблэрини өйрөнмэк мүүлнимдэн хүсуси диггәт вэ усталыг тәләб эдир. Мүүлним керийэ галан шакирди өз нүфузу алтына алмайынча онунла ачыг даныша билмәз. Шакирди ачыгасына, «үрөклән» данышмадыгда исә о, кериләмәсинин әсл сәбәбини сөйләмөкдән боюн гачыра билэр.

Шакирдин ялынз керийэ галмасынын сәбәблэрини өйрөнмөклэ кифайәтләнмәк олмаз. Керийэ галан шакирдин шәхсийәтини дэ, онун

фәрди хүсусийәтлэрини дэ диггәтлэ өйрөнмәк лазымдыр. Тәчрүбә көстөрир ки, утанчагыг, «гарадин-мәзлик» сәбәбилэ мүүлнимэ чаваб вермәкдән боюн гачыран шакирдлэр синифдэ аз фәалийәт көстөрдиклэри үчүн чаваб верәркөн тез-тез чашырлар, сәһвлэр бурахырлар. Демәли мүнүм бир сәбәб олмадан керийэ галырлар. Мәһз она көрә дэ шакирдин керийэ галмасынын сәбәблэрини өйрөнөркөн мүтлэг онун фәрди хүсусийәтлэрини дәриндән өйрөнмәк лазымдыр. Бунун үчүн дэ УИК(б)П МК-нын 25 август 1932-чи ил тарихли гэрарында тәләб эдилдийи кими, мүүлним шакирди дәрс просесиндэ диггәтлэ өйрөнмәли, онун һаггында валидейнләрден, башга мүүлнимләрден, комсомол, пионер вэ шакирд тәшкилатларындан мәлуматлар алмалыдыр. Унутмамалы ки, шакирди вэ онун керийэ галмасынын сәбәблэрини диггәтлэ өйрөнмәйинчә она лазым кәлән көмәйи тәшкил этмәк чәтиндир.

Тәкчә шакирди вэ онун керийэ галмасынын сәбәблэрини өйрөнмәк педагожи ишин вачиб чәһәти олса да ишин чаны вэ әсас мөгәсди дейилдир. Әсл мәсәлэ шакирдин керийэ галмасына йол вермәмөкдән, башга сөзлэ десәк шакирдин керийэ галмасынын ғабагыны вахтында алмагдан ибарәтдир.

Билийн мөһкәмләндирмәк үчүн тәкraryн вачиблийиндән бәһс эдәрәк К. Д. Ушински һаглы олараг көстөрир ки, тәкрандан мөгсәд учмуш эви барпа этмәк дейил, бәлкә эвин учмасынын гаршысыны алмагдыр. Ушинскинин бу гиймәтли фикри эйни дәрәчәдә керийэ галмаг мәсәләсинә дэ айддир. Бу о демәкдир ки, керийэ галма илэ мүбаризәнин ән яхшы йолу шакирдин керийэ галмасына имкан вермәмөкдир. Бунун үчүн исә дәрсин сияси-мәфкурави чәһәтдән сағлам, мәзмүн этибарилэ долғун, педагожи-методик чәһәтдән мүтлэгүн тәшкил вачиб шәртдир. Юхарыда адыны чәкдийимиз мүүлним Исмайылов йолдаш өз мүнәзарәсиндә бу һагда гейд эдир ки, «Мәһарәтли вэ гайғыкеш синиф

вэ фэн мүэллимлэринин иш тэчрүбөлэриндэн мә'лумдур ки, тә'лим-тәрбийә иши дүзкүн гурулдугда шакирдлэрин һамысы дәрсдә мүвәф-фәг гиймәт ала билирләр».

Бақынын Ворошилов районундакы 6 нөмрәли мәктәбин директору Керчиков йолдаш да бу мәсәләйә хүсуси әһәмийәт верәрәк языр: «Айдын мәсәләдир ки, икинчи илә галма вә мүвәффәгийәтсизликлә мүбаризәдә әсас ери... дәрс тутур, бүтүн ағырлыг дәрсин үзәринә дүшүр... яхшы дәрс... мәктәбдә мүвәффәгийәти йүксәлтмәк вә бунунла бәрәбәр икинчи илә галманын гаршысыны алмаг үчүн әсас шәртдир».

Биз бурада яхшы дәрсин нәдән ибарәт олдуғуну изаһ этмәйәрәк (бу һагда айрыча данышмаг лазымдыр), онун файдасыны гейд этмәк истәйирик. Дәрс яхшы олдугда, йә'ни о, связи-мәфкурәви чәһәтдән сағла-ны, мәзмун чәһәтдән долғун—сося-лизм гурулушунун тэчрүбәләрилә әлағәдар, педагожи мәнтиг чәһәтдән дүзкүн гурулдугда, әяни вә-ситәләрлә лазыми гәдәр тәһиз эдилликдә шакирдлэрин һәр бир тә'лим материалыны айдын баша дүшәр, дәрслә марагланар, эвә верилән тапшырыгларын үзәриндә чиддийәтлә чалышар, гаршысына чыхан чәтинликләри (мәсәлә һәлләндә, сәрбәст языда вә с.) арадан галдырмаг үчүн инад вә сә'й кәстәрәр вә саирә. Унутмамалы ки, ени дәрсин һәр бир шакирд тәрәфиндән яхшы баша дүшүлмәси вә ону өй-рәнмәк үчүн һәр шакирдн инадла чалышмасы—жерийә галманын гаршысыны алмаг мәсәләсинин әсас әтибаридә һәлли демәкдир.

Дәрсин яхшы тәшкил эдилмәси жерийә галманын гаршысыны алмагда һәзәдичи олса да ону тамамилә ләғв этмәк үчүн кифайәт дейилдир. Мә'лумдур ки, бә'зән дәрсин кей-фийәтиндән асылы олмаяраг да шакирдләр жерийә гала биләрләр (мәсәлән, хәстәлик вә бу киими сә-бәбләрдән). Умумийәтлә жерийә га-лан шакирдләри синфин үмуми сә-вийәсинә чатдырмаг үчүн әлабә тәд-бирләрдән дә истифадә этмәк лазым-

дыр. һәммин әлабә тәдбирләрдән би-ри жерийә галан шакирдләрлә ишлә-мәкдир ки, бу саһәдә дә мәктәбләри-миздә бир сыра дәйәрли тэчрүбәләр топланмышдыр. Габагчыл мүәллим-лэрин тэчрүбәсинә кәрә ән файдалы тәдбир жерийә галан шакирдләр дәрсин кедишиндә ишләмәкдир.

Иш бурасындадыр ки, жерийә га-лан шакирдләрә ярдым этмәк үчүн дәрсин кедишиндә даһа бөйүк вә кениш имканлар вардыр. Ени дәр-си изаһ эдәркән жерийә галан ша-кирдн ону даһа айдын баша дүш-мәсини тәмин этмәк, зәиф шакирд-ләрдән тез-тез сорушмаг йолу илә онлары һәрәкәтә кәтирмәк, әлдә эт-дикләри мүвәффәгийәтләри гейд этмәк йолу илә онлары һәвәсләндир-мәк, өз гүввәләринә инам яратмаг, онлары синифдә дәрсә вә габагчыл шакирдлэрин әтрафлы изаһларына диггәтлә гулаг асмаға, һәмчинин чалышмалар үзәриндә ишләмәйә алышдырмаг вә саирә ялынз дәрсдә мүмкүндүр.

Жерийә галан шакирд бүтүн дәрс мүддәтиндә мүәллимин мүшаһидәси, нәзәрәти алтында олмалыдыр. Си-нифдә апарылан һәр бир ишдә ке-рийә галан шакирдләр нәзәрдә сах-ланылмалыдыр. Мәсәлән, мә'лумдур ки, билийи мөһкәмләндирмәк үчүн синифдә мүнтәзәм сурәтдә тәкра-р апарылыр. Жерийә галан шакирдә көмәк этмәк мәгсәдилә бу тәдбир-дән хейли истифадә этмәк мүмкүн-дүр. Габагчыл мүәллимләр бу мәг-сәд үчүн тәкрардан кениш истифадә эдирләр. «Кечилән дәрсин тәкра-рына айрыча фикир верирәм, чүнки тәк-рарлар хүсусилә дәрсдә жерийә га-лан шакирдләрә яхшы көмәк кәстә-рир» (Исмайылов).

Јакин жерийә галан шакирдләрлә дәрс просесиндә апарылан иш о гә-дәр усталыгга гурулмалыдыр ки, башга шакирдлэрин «әснәмәләринә» сәбәб олмасын. Чүнки 2—3 нөфәр жерийә галанларла мәшғул олуб бүтүн синфи унутмаг вә ердә галан шакирдләри ләнқитмәк, марагдан салмаг өзү пис нәтичә верә биләр.

Керийэ галан шакирдлэрлэ синиф ичарисиндэ, дэрсин кедишиндэ иш апармаг нэ гэдэр элверишли олса да онларла дэрсдэн кэнар хүсуси иш апармага да эһтиях һисс эдилир. Керийэ галан шакирдлэрлэ дэрсдэн сонра элавэ мэшгул олмаг үчүн чэдвэл тутулуур вэ һэмин чэдвэл үзэрэ апарылан мэшгэлэлэрдэ керийэ галан шакирдлэрэ онларын чэтинлик чэкдиклэри фэндэн көмөк көстөрилир. Лакин, бир иш гайдасы олараг мэслэхэт көрүлөн бу тэдбири һэддэн артыг ишлэтмэк дэ файдалы дейилдр. Эввөлөн, бу заман керийэ галан шакирдин иш күнү узадылмыш олур ки, бу да режим нөгтейи нэзэриндэн элверишли һесаб эдилэ билмэ. Икинчисн, керийэ галан шакирд элавэ мэшгэлэлэрэ архайын олдуғундан синифдэ дэрсэ кэркин диггэтлэ гулаг асмаз вэ нэтичэдэ эбэс ерэ мүэллимин йүкүнү артырар. Мэһз она көрө дэ, керийэ галан шакирдлэрлэ апарылмасы лазым кэлэн элавэ мэшгэлэлэр бир нечэ күн вэ я һэфтэ мүддэтиндэ апарылмагла керийэ галанлары «синфэ чатдырмаг» мэгсэдини дашымалыдыр. Һэгтэ мүвэггэти дейил, узун мүддэт синифдэ керийэ галан шакирдлэрлэ дэ элавэ мэшгэлэни бир систем һалына салмағын файдасы йохдур. Эсл мэсэлэ керийэ галаны баша салмаг вэ гәлим материалы үзэриндэ онун өзүнүн чох ишлэмэсинэ наил олмагдыр.

Лакин бу да аздыр. Керийэ галан шакирдлэрлэ апарылан ишдэ синифдэ кечилмиш дэрслэрин шакирдлэр тэрэфиндэн өйрөнилмэси, верилэн тапшырыгларын, чалышмаларын ичра эдилмэси үзэриндэ чидди нэзарэт гоюлмасы вэ тэлэбкарлыг көстөрилмэси бөйүк эһамийэтэ маилкидр. Мә'лумдур ки, тә'лим просесинин маһийәти ялыыз мүэллимин дэрс демэсиндэн ибарэт дейилдир, тә'лим просеси ики тэрэфлидыр. Шакирдин тә'лимдэ фәал иштирады, дэрсэ өйрәнмэси, инадла чалышмасы, эвэ верилэн тапшырыглары сәлигэ илэ еринэ етирмэси эсас шэртлэрдэн олуб ишин ярысыны тәшкил эдир. Мүэллим нэ гэдэр яхшы дэрс

дейрсэ-десин, әкәр шакирд мәс'улийәтсизлик нәтичәсиндэ ону өйрәнмирсэ һеч бир мүвәффәгийәтдән данышмаг олмаз. Белә һалларда дэ шакирди чидди бир фәалийәтэ сөвгәтмәк вәзифәси эсас әтибарилә мүәллимин үзэринә дүшүр. Бу нөгтейинәздәрден дэрсин билмәйән шакирдә мәнфи гиймәт вермәклә ишин үзәриндән кечмәк олмаз.

Бә'зиләри мәс'улийәтсизлик көстөриб дэрсинә мәһәл гоймаян шакирдләри икинчи илэ гоймагла һэдләйилрлэр вэ бә'зән доғрудан да бу чүр шакирдләр һағында һеч бир башга тэдбирә әл атмадан онлары синифләриндэ сахлайырлар. Сөз йох ки, имтаһанларын кечирилмәсинә анд тә'лиматын тәләби үзрә имтаһан верә билмәйән вэ я фән үзрә програмы мәнимсәмәйән шакирдләр тәкрар охумаг үчүн синифдә сахланылырлар. Бу, тәдрис илинин ахырында тәтбиг эдилән вэ шүбһәсиз дүзкүн олан бир тэдбирдир. Лакин, шакирди синифдә сахламаг гәрарына кәлинчәйә гэдәр зәрури көрүлән вэ файдалы олан бүтүн тэдбирләрлән истифадә этмәк лазымдыр. Мүэллимин тәләбкарлығы иса бу тэдбирләр ичарисиндә мәркәзи ерләрден бирини тутур.

Тәләбкар мүәллим дэрсини билмәйән шакирд һағында һеч бир күзәштә кетмәмәклә, она мәнфи гиймәт вермәклә кифайәтләнмир. О, дэрсә һазыр кәлмәмәйин мәс'улийәтсизликлә әлагәдар олдуғуну, бүтүн синфә вә хүсусилә «күнаһкар» шакирдә баша салыр, бу мәс'улийәтсизлийин зәрәрли нәтичә верәчәйини она һисс этдирмәйә чалышыр, беләликлә дэрсә һазыр кәлмәйин, инадла чалышмағы һәр кәсдән һәр заман чидди сурәтдә тәләб эдир. Исбата эһтияхчә олмаян бир һәгигәтдир ки, бүтүн шакирдләр тәләбкар мүәллимин дэрсинә даһа чидди һазырлашырлар. Лакин, мүәллимин тәләбкарлығы онун һәр бир шакирдә гаршы әдаләтли вә һөссас мунасибәти илэ бағлы олмалыдыр. Тәләбкарлыг шакирдин мәнлийинә тохунмамалы, шәхсийәтинни алчалмамалыдыр. Айдын мәсәләдир ки,

мәс'улиййәтсизлик нәтижәсиндә керийә галан шакирдләр һаггында ла-зым кәләрсә мәктәпләримиздә мү-саидә эдилән чәза тәдбирләрини дә тәтбиг эдәрәк, онлары билмәдиклә-рини өйрәнмәйә вадар әтмәк лазым-дыр. Орасыны бир даһа гәйд этмә-лийик ки, тәләбкарлыг, нәзарәт ол-маян ердә һәтта габагчыл шакирд-ләр белә чалышма сүр'әтини азал-дарлар вә буна кәрә дә синифдә керийә галанларын сайы кет-кедә артар. Мүәллим тәләбкар оларса вә шакирдләр үзәриндә чидди нәзарәт апарарса, шакирдләр дә онун бүтүн тапшырыгларына әмәл эдәр вә дәр-сләрә һазырлыглы кәләрләр.

Бир чох мәктәпләрдә керийә галан шакирдләри габагчыл шакирдләрә тәһким әтмәкдән дә кениш истифадә эдилир. Бу тәдбир дүзкүн тәшкил эдилдикдә ялныз керийә галма-ны ләғв әтмәк дейил, һәм дә тәрбийә нөгтейи-нәзариндән файда-лыдыр. Белә бир тәдбирин тәтбигин-дә мәктәбин комсомол, пионер вә шакирд тәшкилатларынын фә-алиййәтләрини чанландырмагын хү-суси әһәмийәти вардыр. Шакирдләр-ин бир-биринә ярдымыны тәшкил әтмәклә онларда достлуг, меһрибан-лыг һисси чанландырылыр вә мөһ-кәмләндирилир, коммунист әхлагы-нын «һәр кәс һамы үчүн, һамы һәр кәс үчүн» тәләби еринә етирилир. Загатала гыз орта мәктәбинин ди-ректору әмәкдар мүәллимә Айрапе-това йолдаш 1949-чу илин март айын-да сөйләдийи педагожи мүһазирә-дә өз тәчрүбәләриндән нүмунәләр кәстәрәрәк дейир ки, «бейнәлмиләл-чилик, достлуг вә йолдашлыг һис-сини мөһкәмләндирмәк вә һәм дә ики ил бир синифдә галманы ләғв әтмәк мөгсәдилә шакирдләрин бир-биринә ярдымыны тәшкил эдирик. Х синфин әлачы шакирдләри Н. Хәлилова, Н. Әфәндиева вә башга-лары хәстәлик сәбәбилә керийә га-лан йолдашларына һәр күн көмәк эдириләр ки, бу да яхшы нәтичә ве-рир».

Сөз йох, бу чүр йолдашлыг ярды-мы габагчыл шакирдләр үчүн ич-тимай бир вәзифә һесаб эдилмә-лидир. Лакин һәр бир керийә га-лан шакирди габагчыл йолдашына тапшырмаг олмаз. Әкәр шакирд мәс'улиййәт һисс әтмәмәк сәбәбилә тапшырыглары мөһәл гоймамаг вә интизамы позмаг нәтижәсиндә кер-ийә галырса, белә шакирди габагчыл йолдашынын «боғазына бағламаг» икинчи үчүн бир нөв тәһгир һесаб олунар. Доғрудур, бу чүр шакирд-ләрә дә йолдашлыг көмәйи тәшкил эдилә биләр, лакин һәр шейдән әв-вәл онлара мәс'улиййәт һисс әтдир-мәк «килк ярдым» кими тәтбиг эдил-мәлидир.

Үзүрлү сәбәпләр нәтижәсиндә ке-рийә галан шакирдләрә эдилән йолдашлыг көмәйи даһа яхшы нәтичә верир. Бунун да өзүнә кәрә мүәййән һәдди олмалыдыр. Чүнки габагчыл шакирдләри белә вәзифә-ләрлә һәддән артыг йүкләмәк ол-маз. Өз үзәрләриндә чалышмаг, си-нифдән харич әдәбийят охумаг үчүн лазым кәлән вахты онларын әлиндән алмаг олмаз. Мәһз она кәрә дә ке-рийә галан шакирдләрү үчүн тәшкил эдилән бу чүр йолдашлыг ярдымы-нын да «данми» дейил, «мүвәггәти», йә'ни керийә галаны «синфә чатды-ранадәк» олмасына чалышмаг ла-зымдыр. Истәр бу вә истәрсә дә юа-рыда кәстәрилән башга тәдбирләрин һәр бириндә керийә галан шакирди садәчә баша салмаг дейил, онун ке-ниш фәалиййәтини тә'мин әтмәйә чалышмагы унутмамаг лазымдыр.

Ики ил бир синифдә галма вә дәрсдә кериләмә һалларыны тама-милә ләғв әтмәк вә тә'лим-тәрбийә ишләринин кейфиййәтини йүксәлт-мәк үчүн тәдбирләр олдуғча чохдур, бунларын һамысындан бир мөгәләдә бәһс әтмәк чәтиндир. Лакин бурада, музакирә әтдийимиз мөсәләнин һәл-линдә бә'зи тәшкилати тәдбирләрин бөйүк ролу олдуғуну кәстәрмәклә кифайәтләnmәк истәрдик.

Һәгигәтән бир сыра тәшкилати тәдбирләр вардыр ки, о тәдбирләрин өз вахтында вә лазым кәлән шәкилдә тәтбиг эдилмәси ики ил бир синифдә галанларын сайыны хейли азалдар. Бу чүр тәдбирләрден бири пайыза имтаһаны галан шакирдләрлә вахтында вә чидди иш апармагдан ибарәтдир. Мә'лумдур ки, шакирдин мүвәффәғ олмадығы бә'зи дәрсләрин имтаһаныны тә'лимата әсасән пайыза сахламаг ики ил бир синифдә палманын гаршысыны алмаг үчүн әлавә бир имкандан—яй күнләриндән истифадә этмәк мәгсәдини күдүр. Ери кәлмишкән гейд этмәлийик ки, бир сыра мәктәбләрдә бу бөйүк имкандан чох аз истифадә эдирләр. Мәсәлән, 1947—1948-чи тәдрис илләриндә Ярдымлы районунда 4.204 нәфәр шәкирддән 958 нәфәри (22,8%) синифдә сахланылдығы һалда, ялныз 65 шакирдин (1,5%) пайыза имтаһаны галмышдыр. Хылы районунда да синифдә галанларын сайы—640 (29,1%) олдугу һалда, пайыза сахлананлар 70 нәфәр (3,2%) олмушдур. Бу вәзийәт бир чох районларын бу илки һаг-һесаблирында да өзүнү кәстәрмәкдәдир. Астраханбазар районунда 2.190 (23,8%) шакирд синифдә галдығы һалда, пайыз имтаһанына ялныз 260 нәфәр (2,7%) сахланылмышдыр.

Мәсәлә, тә'лимата әсасән ики ил бир синифдә галмалы олан шакирдләри сүн'и сурәтдә пайыз имтаһанына сахламагдан ибарәт дейилдир. Биз буну демәк истәмирик. Ишә бу чүр янашмаг анчаг тәһриф һесабулуна биләр. Мәсәлә ондан ибарәтдир ки, тәдрис или мүддәтиндә әкәр шакирдин керийә галмасыны тамамилә ләғв этмәк мүмкүн олмурса, һеч олмаса ону әлә бир дәрәчәйә чатдырмаг лазымдыр ки, о тә'лимата әсасән пайыз имтаһанларына галмаг һүгугуну сүн'и дейил, һәгиги бир сурәтдә газанмыш олсун, яй күнләриндә көрүлән тәдбирдән файдаланараг ирәлийә кәлсин, юхары синфә кечмәк үчүн имкан тап-

сын. Бакы мәктәбләриндә ишин бу чәһәтинә хусуси әһәмиийәт верирләр. Мәһз она көрәдир ки, кечән ил Бакы мәктәбләри үзрә икинчи илә галанлар 12,3% тәшкил этдийн һалда, пайыз имтаһанларына сахлананлар 7,9 фәиз тәшкил эдирди. Пайыз имтаһанларына сахлананлары исә башлы-башына бурахмаг олмаз. Бунарларын нечә чалышдыглары илә марагланмаг, мәшгәләр тәшкил этмәк, мәсләһәтләр вермәк вә саирә йолларла онлары имтаһана һазырлашдырмаг енә дә мәктәбдән бөйүк сә'й вә зәһмәт тәләб эдир.

Бу сәһәдә тәтбиги лазым кәлән тәшкилати тәдбирләрден бири дә педагожи ишләринин нәтичәләрини, о чүмләдән ики ил бир синифдә галанлар вә дәрсдә кериләйәнләрлә апарылан ишләрнә педагожи шурада, методбирләшмәләрдә, синиф мүәллимләри йыгынчағында мүзакирә этмәк, тәчрүбә мүбадиләси тәшкил этмәк вә саирәдән ибарәтдир. Бурада һәр шейдән әввәл ишин нәтичәләрини тәһлил эдиб шакирдләрнә, билийиндәки сәчийәви нөгсанларын мүәййән этмәк вә онун гаршысыны алмаг чох дәйәрли тәдбирдир. Бакы шәһәринин Ворошилов районундакы 6 нөмрәли мәктәбин II синиф мүәллимәси Вәкилова йолдаш ушагларын язы ишләриндә бурахдыглары сәһвләри тәһлил эдәркән мейдана чыхармышдыр ки, онларын әксәрййәти «ь» ишарәсини мүхтәлиф кәлмәләрдә ишләдәркән сәһв бурахыр. Бу нөгсаны ләғв этмәк үчүн Вәкилова йолдаш бир сыра тәдбирләр, о чүмләдән «ь» ишарәси олан сөзләрден тез-тез яздырмаг тәдбири тәтбиг этди вә шакирдләрнә керийә галмасына имкан вермәди.

Ону да гейд этмәк лазымдыр ки, ики ил бир синифдә галанларын, кериләйәнләрнә мәсәләләри педагожи шүрәларын чохунда, һаг-һесаблирда ялныз гуру, мүчәррәд рәгәмләр вә ситәсилә тәһлил эдилди, чох заман чанлы шакирдләр бу мүчәррәд рәгәмләрнә архасында кизләниб галырлар. Район маариф шә'бәләринин Маариф Назирлийнә көндәрдикләри һаг-һесаблирда ики ил бир синифдә

галманын хансы мектэблэрдэ, хансы фэнлэр үзрэ даһа чох ер тутдуғу, онун сөбэблэри, бу бөйүк нөгсаны арадан галдырмаг үчүн мектэблэрин, маариф ше'бэлэринин апардығы мүбаризэнин нэдэн ибарэт олдуғу ачыг көстэрилмир. Һалбуки бу чүр нөгсанлар нэ гэдэр дэриндэн вэ нэ гэдэр кениш бир сурэтдэ тәһлил эдилэрсэ, ону йох этмэк үчүн бир о гэдэр тә'сирли чарэлэр тапылар. Тәшкилати тәдбирлэрдэн бири дэ керийэ галманы йох этмэк үчүн мектэбдэ педағожи коллектив башда олмаг үзрэ мектэб тәшкилатларынын—комсомол, пионер тәшкилатларынын, ата-аналарын әлбир вэ екдил фәәлийәтини тә'мин этмәкдән ибарәтдир.

Бүтүн тәдрис или мүддәтиндэ шакирдлэрин дәрслэрэ мүнтәзәм давам этмәлэрини тә'мин этмэк ики ил бир синифдэ галманын вэ дәрсдэ кериләмәнин гаршысыны алмаға көмөк эдән әсас шәртлэрдән сайылмаһдыр. Бир чох мектэблэрдэ, хүсусилә кәнд мектэблэринин бир гисминдэ керийэ галманын бөйүк сөбәби үзүрсүз дәрс бурахмаг олур.

Мектэбдэ элэ бир әһвал-руһийә яратмаг лазымдыр ки, мектәбин директорундан башламыш шакирдләр комитәсинә гэдэр һамы керийэ галанларла һәр күн, һәр заман мараглансын. Дәрсдэ керийэ галан шакирд бир күн белә диггәт мәркәзин-

дән кәнарда дурмамалыдыр. Хүсусилә бу чүр шакирдлэрин вәзийәти һәр кәсдән әввәл синиф рәһбәрләрини марагландырмалыдыр. Керийә галанларла апарылан иши низама салмагда синиф рәһбәрләри мәркәзи ери тутмалыдырлар.

☆

Ики ил бир синифдэ галманы ләғв этмәк, мектәбдэ тә'лим-тәрбийә ишлэринин кейфийәтини йүксәлтмәк һеч дэ дәрси мәннимсәмә фаизни сүн'и йолларла артырмаг демәк дейилдир. Сүн'и йолларла—програмотәләблэрини ашағы салмаг, гиймәт вермәкдә либераллыг этмәк, «фаизи» артырмаг мәгсәдилә тәләбкар мүәллимләрә тәзийг көстөрмәк кими «тәдбирләр» бағышланылмаз педағожи чинайәтдән башға бир шей сайыла билмәз. Бу чүр йолларла дүзәлдилән «фаизләр» бизи анчаг керийә апарар, кейфийәт уғрундакы һәгһиги мүбаризәдән чәкиндиәрә. Биз, мүәллимләримизин биркә фәәлийәтинә, инадла чалышмасына, Маариф Назирлийи вә РХМШ мүфәттиш һей'әтиниң әмәли көстәришлэринә, пионер вә комсомол тәшкилатларынын, валидейнлэрин ярдымына архаланараг ики ил бир синифдэ галмаг кими зәрәрли бир һалы арадан галдырмалыыг. Бу вәзифәнин өһдәсиндән кәлмәк үчүн партия вә һөкүмәтимиз һәр бир шәрайти яратмышдыр.

